

Ὁ ἄλλος στὴ διδασκαλία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν

Ἐλπιδοφόρου Λαμπруνιάδη,
Μητροπολίτη Προύσης,
Αναπλ. Καθηγητῆ Θεολογικῆς Σχολῆς Α. Π. Θ.

*Τὸ γὰρ ἄλλος
οὐκ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων,
ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὁμοουσίων
οἶδα λεγόμενον¹.*

Προσφωνήσεις

Ὁ ἑορτασμός τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἀπὸ μίᾳ μείζονα ἀκαδημαϊκῆ κοινότητα, ὅπως εἶναι τὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης ὑπερβαίνει τὰ στενὰ ὅρια τῆς συνέχισης μιᾶς ξηρᾶς παράδοσης, τὴν ὁποία ὀφείλουμε ἐκόντες ἄκοντες νὰ ἀκολουθοῦμε γιὰ λόγους συμβολικούς.

Ἐὰν ἡ ἔρευνα καὶ ἡ ἀκαδημαϊκὴ δραστηριότητα ἔχει ὡς σκοπὸ τὴν ὑπηρεσία καὶ τὴ διακονία τοῦ ἀνθρώπου, τῆς κοινωνίας καὶ τῆς παγκόσμιας κοινότητος γενικότερα, συμβάλλοντας ὄχι μόνον στὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαβίωσης, ἀλλὰ θέτοντας καὶ τὰ φιλοσοφικά, θεολογικά καὶ πολιτισμικά θεμέλια τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς προόδου του, τότε ἡ ἐπιλογή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν πόρρω ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι συμβολικὴ, ἐπεὶ λαμβάνει ποιοτικὴ διάσταση.

Ἡ συμβολὴ τῆς σκέψης τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν σὲ ποικίλα θέματα, εἶμαι βέβαιος ὅτι ἔχει ἐπαρκῶς καλυφθεῖ ἀπὸ συναδέλφους κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη.

Ἐφέτος ἐπελέγη ἓνα θέμα, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ σημεῖο ἀντιλεγόμενον ὄχι μόνον στὸν κοινωνικό, ἀλλὰ καὶ στὸν πολιτικό καὶ ἐκκλησιαστικό χῶρο: ἡ ἑτερότητα, ἡ διαφοροτικότητα, ἡ ὄντοτητα τοῦ ἑξένου, τοῦ ἄλλου. Ἡ ἐνασχόληση τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν μὲ τὰ θέματα αὐτὰ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι πρωτόγνωρα οὔτε ἄγνωστα στὴν ἱστορία καὶ στὴ θεολογικὴ σκέψη, ἀλλὰ καὶ σήμερα ὁ θεολογικὸς τους λόγος δὲν ὑπολείπεται σὲ ἐπικαιρότητα. Ἀντίθετα, μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ ἀναστοχασθοῦμε τίς

---

¹ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 41, 12, PG 36, 445.

καταστάσεις του σήμερα με τρόπο ανθρώπινο, και προπαντός συνεπή προς την πολιτισμική και εκκλησιαστική μας παράδοση.

Ἐπειδὴ δὲ *‘κεφάλαιον ἑορτῆς μνήμη Θεοῦ, Θεοῦ μνημονεύσωμεν’*, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὰ λόγια τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, μὲ τὸν ὅποιο ἤδη ἀρχίσαμε τὸν ἑορτιοὺς λόγο. Ἄξια ὀνομασθεῖς Θεολόγος, ὁ Γρηγόριος ξεκινᾷ κάθε του σκέψη καὶ ἀνάλυση μὲ ἀναφορὰ στὸ Θεό, ὄχι ἀπλᾶ ἀπὸ εὐσεβῆ διάθεση, ἀλλὰ γιὰτὶ γνωρίζει ὅτι σὲ αὐτόν, στὸ Θεό, ἀνήκει κάθε ἀρχὴ καὶ ἀπὸ αὐτὸν ἐκπορεύεται ἡ σωτηρία ὡς λύση καὶ θεραπεία ζωῆς.

Ἐξηγώντας, λοιπόν, ὁ Γρηγόριος τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ἄλλου, ξενικᾶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ θεότητα. Φέρνει ὡς παράδειγμα τὸν λόγο τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὅποιος ἀναφερόμενος στὸ Ἅγιο Πνεῦμα λέγει *‘ἄλλον ὑμῖν παράκλητον πέμψω’*. Ὁ Γρηγόριος ἐξηγεῖ ὅτι ὁ ὅρος ἄλλος, προκειμένου περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σὲ σχέση μὲ τὸ Χριστό, σημαίνει τὴν *‘ἰσοτιμία’* καὶ τὴν *‘συνδεσποτεία’*, καὶ ὄχι τὴν *‘ἀτιμία’*. Ἡ ἑτερότητα, λοιπόν, ἤδη μὲ τὴ φανέρωση τῶν προσωπικῶν σχέσεων τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ σώζει τὴν ἰσοτιμία καὶ δὲν εἰσάγει ποιοτικὴ διαβάθμιση: *‘τὸ γὰρ ἄλλος, ἄλλος ἐγὼ καθίσταται’*. Καὶ καταλήγει: *‘τὸ γὰρ ἄλλος οὐκ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλ’ ἐπὶ τῶν ὁμοουσιῶν οἶδα λεγόμενον’*. Ἀσφαλῶς ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς ὁμοουσιότητος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὰ ἄλλα πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος, δὲν παύει ὅμως ἡ θέσπιση τῆς ὀρολογίας αὐτῆς νὰ ἀποτελεῖ τὴ βάση καὶ τῆς ἀνθρωπολογίας στὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

Αὐτὸ καθίσταται σαφέστερο μὲ ἀναγωγή τῆς ἐρμηνείας στὸ γεγονός τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκεῖ, ὁ ἴδιος πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἀποδίδει τὴ δημιουργικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ στὴν *‘ἄκρα ἀγαθότητά’* του, στὴν ὅποια δὲν ἦταν ἀρκετὸ *‘τὸ κινεῖσθαι μόνον τῆ ἑαυτῆς θεωρία, ἀλλ’ ἔδει χεθῆναι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὀδεῦσαι, ὡς πλείονα εἶναι τὰ εὐεργετούμενα’*. Ἡ ἀγαθότητα, δηλαδή, τοῦ Θεοῦ ἐμφαίνεται στὴν παροχὴ τῆς στὰ πλάσματά του, τὰ εὐεργετούμενα. Ἐν προκειμένῳ μάλιστα αὐτὰ τὰ *‘ἄλλα’* εἶναι παντελῶς διάφορα, ὅσο διάφορο μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ δημιούργημα ἀπὸ τὸ δημιουργό του. Παρὰ ταῦτα, ἡ ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ ὑποστασιάζεται, ἐκφράζεται διὰ τῆς συμμετοχῆς τοῦ δημιουργήματος.

Ὁ ἀνθρώπος, ὡς δημιούργημα, θεωρεῖται ἡ πρώτη γεφύρωση δύο ἐντελῶς διαφορετικῶν κόσμων: τοῦ οὐράνιου καὶ τοῦ ἐπίγειου. Ἔχει σῶμα ὑλικό, ἀλλὰ καὶ πνοὴ θεία. Ἔχει ψυχὴ νοερὰ καὶ σῶμα ὑλικό: *‘προσκυνητῆς μικτός’* ὀνομάζεται καὶ *‘ἐπίγειος καὶ οὐράνιος’*, *‘πρόσκαιρος καὶ ἀθάνατος, ὀρατός καὶ νοούμενος, μέσος μεγέθους καὶ ταπεινότητος, ὁ αὐτός πνεῦμα καὶ σάρκα’*. Μεταξύ τους, ἐξάλλου, οἱ ἀνθρώποι πέραν τοῦ κοινῆς δημιουργοῦ, ἔχουν κοινὴ τὴ δημιουργία *‘ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ τε καὶ*

κράματος', μηδεμιᾶς ὑπεισερχομένης ἀξιακῆς ἢ ἄλλου εἴδους ποιοτικῆς διαβάθμισης ἢ διαφοροποίησης.

Ἡ ἐνσάρκωση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς συνάντησης δύο ἐντελῶς ἄλλων': τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ δὲν εἶναι ἀπλὰ μία ἄσυναντησις, ἀλλὰ ἕνωσις. Ἐνωσις ἄρρηκτη, ἀσύγχυτη, ἀτρεπτη, κατὰ τὴν ὁποία τὸ θεῖο δὲν ἀπορροφᾶ οὔτε ἐξαφανίζει τὸ ἀνθρώπινο, ἀλλὰ τὸ σέβεται, ἂν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις, τὸ ἐξαγιαίνει, τὸ ἀφθαρτοποιεῖ, τὸ αἰωνίζει, τὸ θεώνει. Ἐνόμοι φύσεως καταλύονται, συμπεραίνει ὁ Γρηγόριος.

Σύγχρονος θεολόγος ἱεράρχης, μεταφέροντας τὴ σημερινὴ προβληματικὴ στὸ γεγονός αὐτὸ τῆς σάρκωσης τοῦ Λόγου, χαρακτήρισε πολὺ πετυχημένα τὸ Χριστὸ ὡς ἄμετανάστη ἀπὸ τὸν οὐρανὸν, διότι καὶ αὐτός, ὅπως οἱ σημερινοὶ μετανάστες, ἐρχεται μὲ τὴ γέννησίν του ἄλλοις... *... νὰ ταραξεί τὴν τάξιν πραγμάτων... τῆς πλαστῆς καὶ ἐπισφαλοῦς ἀσφάλειάς μας. Γιὰ τὸ λόγον αὐτὸ οὐκ ἦν τόπος ἐν τῷ καταλύματι, ὅταν γεννήθηκε*

Εἰσαγόμεστε, ὅπως γίνεται φανερό, σὲ μία σύγχρονη πραγματικότητα, στὸ πρόσωπον τοῦ πρόσφυγα. Γιὰ νὰ ἀποκωδικοποιήσουμε τὸ πνεῦμα τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς πρόσφυγες, τίθεται αὐτονόητα τὸ θέμα πῶς ὀρίζει ὁ Γρηγόριος τὴν πατρίδα γιὰ τὸν χριστιανό: *"πᾶσι μία τοῖς ὑψηλοῖς πατρίς, ἢ ἄνω Ἱερουσαλήμ, πᾶσι γένος ἓν... αἱ κάτω πατρίδες αὐταὶ καὶ τὰ γένη ταῦτα τῆς προσκαιροῦ ζωῆς καὶ σκηνῆς ἡμῶν γέγονε παίγνια· πατρίς τε γάρ, ἦν προκατέλαβεν ἕκαστος, ἢ τυραννήσας ἢ δυστυχῆσας, ἢ πάντες ὁμοίως ξένοι καὶ πάροικοι".* Ὅλοι ξένοι καὶ ὅλοι πάροικοι εἴμαστε στὶς πατρίδες αὐτές. Τὴν ἴδια σκέψιν τὴν συνεχίζει ὁ Χρυσόστομος, ἀσκώντας κριτικὴν σὲ ὅσους διαμαρτύρονται γιὰ τοὺς πολλοὺς πρόσφυγες ποὺ προσέτρεχαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν: *Ἐπί τινος τῶν χαρακτηρίζοντων, λέει ὁ ἅγιος, δραπέτες καὶ ξένους καὶ ἀξιους τιμωρίας, οἱ ὅποιοι συρρέουν εἰς τὴν πόλιν μας. Μὰ γι' αὐτὸ ἀγανακτεῖς, ρωτᾷ ὁ Χρυσόστομος, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ θεωροῦν τὴν πόλιν μας κοινὸν λιμᾶνιν σωτηρίας καὶ μᾶς προτιμοῦν ἀντὶ γιὰ ἄλλους; Μὰ θὰ ἔπρεπε νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ ἀγάλλεσαι, γιὰτὶ καταφεύγουν ὅλοι αὐτοὶ εἰς τὰ χέρια μας καὶ θεωροῦν τὴν πόλιν αὐτὴν ὡς κοινὴν μητέρα'. Καὶ καταλήγει: Ἐπι τινος συγγνώμης θὰ εἴμαστε ἀξιοὶ καὶ ποιᾶς ἀπολογίας... ὅταν ἀπελαύνουμε αὐτοὺς ποὺ καταφεύγουν εἰς μᾶς καὶ τοὺς ζητᾶμε εὐθύνες, ἐνῶ ξέρουμε ὅτι εἴμαστε ἐμεῖς ὑπεύθυνοι γιὰ μύρια κακά;'*

Συναφῆς εἶναι ἡ διδασκαλία τῶν Τριῶν Πατέρων περὶ τοῦ ξένου καὶ τῆς φιλοξενίας.

Ο Μέγας Βασίλειος ἐπικαλεῖται τὸ παράδειγμα τῶν ἀποδημητικῶν πουλιῶν, καθὼς τὰ διάφορα εἶδη διευκολύνουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο παραχωρῶντας τὶς φωλιές τους. Καὶ διερωτᾶται: *‘Ποιὸς δίδαξε σὲ αὐτὰ τοὺς νόμους τῆς φιλοξενίας; ... καὶ συμπληρῶνει ἄς τὰ ἀκοῦν αὐτὰ οἱ κακόξενοι (ἐννοεῖ τὸ ἀντίθετο τῶν φιλόξενων), καὶ αὐτοὶ ποὺ κλείνουν τὶς πόρτες τους καὶ οὔτε στέγη δὲν παρέχουν σὲ αὐτοὺς ταξιδεύουν μέσα στὴ νύχτα καὶ τὸν χειμῶνα’.*

Κεντρικὴ θέση στὴν περὶ ξένων καὶ φιλοξενίας κηρυγματικὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν κατέχει ἡ περιγραφὴ ποὺ ἔκανε ὁ Χριστὸς γιὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως:

Τότε θὰ διαχωριστοῦν οἱ ἄνθρωποι σύμφωνα μὲ τὶς πράξεις τους: *‘ἐπέινασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με, γυμνὸς καὶ περιεβάλετε, ξένος καὶ συνηγάγετε’.* Καὶ ὅταν οἱ ἄνθρωποι διερωτηθοῦν *‘πότε σὲ εἶδομεν’* διψῶντα ἢ πεινῶντα κλπ., ὁ Χριστὸς τοὺς ἀπαντᾷ: *‘ἐφόσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε’.* Ταυτίζει, δηλαδή, ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς τὸν ἑαυτό του μὲ τὸν ξένο καὶ ἐμπερίστατο ἄνθρωπο. Καὶ ὄχι μόνο τὸν ταυτίζει, ἀλλὰ καὶ θέτει ὡς κριτήριον γιὰ τὸν παράδεισο τὴ στάση μας πρὸς αὐτόν, διότι τὸ παίρνει προσωπικά, ταυτίζεται μὲ αὐτόν. Ἐπομένως, συμβουλεύει ὁ Χρυσόστομος: *‘ἐὰν δὲν ἔχεις σκοπὸ νὰ δεχθεῖς τὸν ξένο ὡς Χριστό, μὴ τὸν δέχεσαι καθόλου. Ἐὰν ὅμως τὸν δεχθεῖς ὡς τὸν Χριστό, τότε νὰ μὴ ντραπῆς νὰ νίψεις καὶ τοὺς πόδες του’.* Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖ καὶ παράδειγμα πρὸς τοῦτο, διότι ὁ ἴδιος, προκειμένου νὰ θρέψῃ τὸν ἄνθρωπο, δὲν φείδεται οὔτε τὴν ἴδια του τὴ σάρκα οὔτε τὸ ἴδιο του τὸ αἷμα. Ἄρα, οὔτε ὁ ἄνθρωπος δικαιούται νὰ στερεῖ τοὺς συνανθρώπους του τὸν ἄρτο καὶ τὸ ποτήριον τῆς καθημερινότητάς του.

Ἡ Χριστοκεντρικότητα ὡς κριτήριον γιὰ τὴν στάση πρὸς τὸν πλησίον, τὸν ἄλλο καὶ τὸν ξένο, ἔχει βάση καὶ στὴν περὶ βαπτίσματος πράξη, ὅπως ὑπενθυμίζει ὁ Γρηγόριος: *‘Μὴν ἀπαξιῶνεις νὰ συμβαπτισθεῖς μαζί μὲ κάποιον φτωχὸ ἐσὺ ὁ πλούσιος, προτρέπει, οὔτε ἐσὺ ὁ εὐπατρίδης μὲ τὸν ἄσημο, οὔτε ὁ δεσπότης μὲ τὸ δούλο. Θὰ πρέπει νὰ ταπεινοφρονήσεις σήμερα τόσο ὅσο ὁ Χριστός, στοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα βαπτίζεσαι καὶ ὁ ὁποῖος γιὰ χάρι σου ἔλαβε δούλου μορφή. Ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ μεταστρέφεται, ποὺ βαπτίζεσαι δηλαδή, παραμερίζουν ὅλοι οἱ παλαιοὶ χαρακτήρες καὶ ὅλοι μας φέρουμε ἐπάνω μας τὴν μία καὶ ἐνιαία μορφή τοῦ Χριστοῦ’.*

Κατὰ συνέπεια, τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ξένου, τοῦ ἄλλου, δὲν μποροῦν νὰ ἐπηρεάζουν τὴ συμπεριφορὰ πρὸς αὐτόν. *‘εἰ γὰρ ἀνδροφόνος, εἰ γὰρ καὶ ληστής... ἄρτου καὶ ἀργυρίων ὀλίγων οὐ δοκεῖ σοι ἄξιος εἶναι,’* διερωτᾶται ὁ Χρυσόστομος. Οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ κρίνουμε τὸ συνάνθρωπο, ποὺ ὑποφέρει, ὡς *‘πονηρὸ καὶ φαῦλο’*, μίαν ἄκρως

ἀντιδικανική θεώρηση. Ἐὰν *‘περιεργαζόμεσθε καὶ πολυπραγμονοῦμε’* τὸν ἀναξιοπαθοῦντα, τότε χαρακτηρίζομασθε ἀπὸ *‘ἔσχατη ἀπειροκαλία’*, ἀπὸ *‘ὠμότητα’*, *‘ἀπανθρωπία’* καὶ *‘μεγίστη ἀλαζονεία’*. Διότι ἀκόμη καὶ ὁ χειρότερος *‘ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς βοήθειας’* ἀφοῦ:

α) καὶ ἂν εἶναι Ἕλληνας καὶ ἂν εἶναι Ἰουδαῖος, *‘τοῦ Θεοῦ ἐστι’*,

β) *‘ὅμοιός σοι ἐλεύθερός ἐστι, καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνίας, καὶ τὰ πάντα σοι κοινὰ κέκτηται’*,

γ) *‘διὰ γὰρ τὸν Χριστὸν δέχη’*, καὶ

δ) *‘ἀνθρωπός ἐστι, τῆς αὐτῆς σοι μετέχων φύσεως’*,

ε) *‘ἐν τῷ αὐτῷ κόσμῳ γενόμενος’*.

Καὶ ὁ Γρηγόριος προσθέτει ἕνα ἀκόμη κριτήριο:

Εἶναι *‘ὁμόδουλος’* τοῦ ἰδίου Δεσπότη.

Ἐπίδειγμα φιλοξενίας γιὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες ἀποτελεῖ ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅπου ὁ προπάτωρ καταξιώθηκε νὰ δεχθεῖ τὴν ἐπίσκεψη τῶν τριῶν ἀγγέλων, τὴν ἀπεικόνιση τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Στὴ φιλοξενία αὐτὴ κάνει ἀναφορὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος προτρέποντας *‘τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους’*, τὸ ὁποῖο ὁ Χρυσόστομος ἐρμηνεύει λέγοντας *‘καὶ ξενίζειν μέλλοντες μηδέποτε περιεργαζώμεθα, τίς, καὶ πόθεν’*.

Στὴν Καινὴ Διαθήκη κεντρικὴ θέση ἔχει ἡ παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτη, ἡ ὁποία ἐλέγχθη ἀπὸ τὸ Χριστὸ ὡς ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα *‘καὶ τίς ἐστὶ μου πλησίον?’*. Μέσα ἀπὸ τὴ γνωστὴ διήγηση, ὁ Χριστὸς εἰσάγει νέα δεδομένα στὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ νέα κριτήρια γιὰ τὴν διάκριση μεταξὺ τους. Αὐτὸς ποὺ ἐθεωρεῖτο *‘ἀλλόφυλος, ἄπιστος’*, *‘νόμον οὐκ εἰδώς’*, κατόρθωσε ὅσα δὲν ἔκαναν οἱ *‘νομομαθεῖς’*. Διότι οἱ τελευταῖοι εἶδαν στὸν *‘ἕτερο’* *‘τὴν οἰκείαν κινδυνεύουσαν φύσιν’*, ἔκλεισαν τὰ σπλάχνα τῆς συμπαθείας, ἔκλεισαν τὰ μάτια τους καὶ πέρασαν κυριολεκτικὰ πάνω ἀπὸ τὸν πληγωμένο σὰν ἀπὸ *‘στήλην νεκράν’*. Ὁ Σαμαρείτης φάνηκε πιστότερος τῶν ἱερέων. Ἐέχασε τίς προσωπικὲς του ὑποθέσεις καὶ περιποιήθηκε τὸν ξένο καὶ ἀνταποκρίθηκε οὐσιαστικὰ σὲ ὅλες τίς διατάξεις τοῦ *‘νόμου’*, *‘πάντα πεποιηκώς’*, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ λεξιλόγιο τοῦ Χρυσόστομου. Ὁ ἴδιος Ἱεράρχης προτρέπει νὰ γινόμαστε πρὸς τὸν πλησίον μας αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ θὰ θέλαμε ἐκεῖνοι νὰ γίνουν γιὰ χάρη μας. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ κάνει τὸ μεγάλο βῆμα: *‘Ὡσπερ γὰρ ψυχὴ ἄνευ σώματος οὐ καλεῖται ἀνθρωπος, οὐδ’ αὖ σώμα ἄνευ ψυχῆς, οὕτως οὐδὲ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν, ἐὰν μὴ ἔχη ἀκόλουθον καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην’*, τῆς ἀγάπης ποὺ κάνει τὸ Χριστὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία του τόσο διαφορετικὸ ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο στὸν κόσμον. *‘Θὰ μπορούσε, λέει ὁ Χρυσόστομος, ὁ Θεὸς νὰ θρέψῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Γιὰ νὰ μᾶς δέσει ὅλους ὁμως μὲ τὴν ἀγάπη, καὶ γιὰ νὰ διατηροῦμε τὴν θερμὴν τῆς σχέσης*

μεταξύ μας, ζήτησε από ἐμᾶς νὰ τρέφουμε τοὺς φτωχοὺς'. Εἶναι κακὸ νὰ μὴν ἔχουμε ἀνάγκη τοῦ ἄλλου, διότι αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲν χρειάζομασταν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, τότε οὔτε ἡ ἀνάγκη θὰ μᾶς ἔφερε τὸν ἕναν κοντὰ στὸν ἄλλο. Ἄν εἴμασταν αὐτάρκειες, δὲν θὰ εἴμασταν θηρία ἀτίθασα;

Αὐτὸς ποὺ ζεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του μόνο καὶ περιφρονεῖ τοὺς ἄλλους, εἶναι περιττὸς καὶ οὔτε ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ, οὔτε τῆς δικῆς μας ράτσας. Παράδοξα λόγια Ἱεράρχου σὲ μιὰ ἐποχὴ προβολῆς καὶ ἐπιδίωξης τῆς ἀπόλυτης αὐτάρκειας τοῦ ἀτόμου. "Ὅταν πρόκειται περὶ χρημάτων, ἐπαινοῦμε ὅσους δὲν χρωστοῦν σὲ κανέναν. Ὅταν ὅμως πρόκειται περὶ τῆς ἀγάπης, τότε θαυμάζουμε καὶ ἀποδεχόμεσθε αὐτοὺς ποὺ εἶναι διηνεκεῖς ὀφειλέτες.

Ποιὸ εἶναι ὅμως τὸ μέτρο καὶ τὸ σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς ἀγάπης κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες;

Συμφωνοῦν ὅλοι ὅτι εἶναι ἡ ἀπάντηση ἔχει δοθεῖ ἀπὸ τὸ Χριστό: 'Πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου. Δευτέρα δέ, ὁμοία αὐτῇ· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν'. Καὶ ἐνῶ ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐξομοιώνει καὶ ἐξισώνει τὶ δύο ἐντολές, ὁ Μέγας Βασίλειος ἐξαίρει τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐντολή αὐτὴ εἶναι 'καινὴ', σημειώνοντας τὸ ἀμφίδρομο τῆς ἀγάπης αὐτῆς: 'διὰ τῆς πρώτης ἔστι κατορθῶσαι καὶ τὴν δευτέραν, διὰ δὲ τῆς δευτέρας ἐπανελθεῖν αὐθις εἰς τὴν πρώτην. Καὶ ἀγαπῶντα μὲν τὸν Κύριον, ἀγαπᾶν ἀκολουθῶς καὶ τὸν πλησίον... ἀγαπῶντα δὲ πάλιν τὸν πλησίον, τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην ἀποπληροῦν...'.
'

Ἡ ἀγάπη εἶναι ἰσχυρὴ, ὑπενθυμίζει ὁ Χρυσόστομος, κατορθώνει ὅσα δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει ἡ φύση. Ἀσφαλῶς ὁ ἴδιος Ἱεράρχης δὲν αἰθεροβατεῖ καὶ γνωρίζει ὅτι ἡ πραγματικότητα δὲν ἀνταποκρίνεται στὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου. Τὴν ἔλλειψη ἀγάπης τὴν χαρακτηρίζει ὡς νόσο, ὡς 'κατάψυξη τῆς ἀγάπης'. Τὴν ἀποδίδει στὸ λανθασμένο κριτήριό τῆς ἀνταπόδοσης τῆς ἀγάπης, τῆς ἀμοιβαιότητάς της. Θεωρεῖ 'ψυχρὸν ρῆμα' τὸ ρῆμα τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου 'ἐὰν φιλή με, φιλῶ'. Ἀντιθέτως, πιστεύει ὅτι, ὅταν δὲν ὑπάρχει ἀνταπόκριση στὴν ἀγάπη, τότε πρέπει νὰ ἐπιδεικνύεται μεγαλύτερη ἀγάπη: 'τὸ γὰρ σφόδρα φιλεῖσθαι ἐθέλειν, ἀπὸ τοῦ σφόδρα φιλεῖν γίνεται'. Ἡ ἀγάπη προκαλεῖ τὴν ἀγάπη, ἡ ἀγάπη γεννᾷ τὴν ἀγάπη, ἡ ἀγάπη δημιουργεῖ τὴν ἀγάπη. Πόσο μᾶλλον, ποὺ στὴ νέα πραγματικότητα τοῦ Χριστοῦ, στὴν Ἐκκλησία, ἡ σχέση τῶν ἀνθρώπων δὲν ὀρίζεται ἀπὸ τὸ μῖσος, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀγάπη. Διερωτᾶται, ὅμως, ὁ Χρυσόστομος: 'Καὶ ἂν ὑπάρχουν ἐχθροί, δὲν πρέπει νὰ τοὺς μισοῦμε;' Καὶ ἀπαντᾷ ἀμέσως: 'Νὰ μισοῦμε, ἀλλ' ὄχι ἐκείνους. Τὴ διδασκαλία τους. Ὅχι τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὶς πονηρὲς πράξεις τους, τὴν λανθασμένη ἀποψη. Γιατί

ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ... Ἄν ἀρχίσουμε, συμπεραίνει, νὰ μισοῦμε τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, τότε θὰ μισήσουμε ὄχι μόνο τοὺς ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς (ὅλους τοὺς ἀνθρώπους δηλαδή), καὶ ἔτσι θὰ γίνουμε χειρότεροι ἀπὸ τὰ θηρία, ἀποστρεφόμενοι τοὺς πάντες καὶ γεμάτοι ὑπερηφάνεια σὰν τὸν Φαρισαῖο'.

Οἱ τρεῖς Ἱεράρχες, λοιπόν, ἀπὸ πολὺ νωρὶς εἶδαν τὸν κίνδυνο τῆς διακριτικῆς καὶ ἐπιλεκτικῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἦταν γι' αὐτοὺς σαφές ὅτι ἡ διάκριση τῶν ἀνθρώπων σὲ κατηγορίες 'ἀποδεκτῶν' καὶ 'μὴ ἀποδεκτῶν', ἡμετέρων καὶ ἀλλοτρίων, θὰ ὀδηγήσει τὴν ἀνθρωπότητα σὲ θηριωδίες, σημερινοῦ εἴδους φασιστικοῦ, ναζιστικοῦ καὶ παντὸς εἴδους ὀλοκληρωτικοῦ τύπου. Ἡ ἑτερότητα, ὅταν ἀρχίζει νὰ 'ἐνοχοποιεῖται' ἐκκλησιαστικά, ἐκκινεῖ μία διαδικασία, ἡ ὁποία δὲν τερματίζεται ποτέ, ἕως ὅτου ἀναλώσει πλήρως τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν κοινωνία. Ὁ 'ἄλλος' πὺν σήμερα θὰ ἐννοεῖ μία κατηγορία ἀνθρώπων, αὔριο θὰ ἐννοεῖ καὶ κάποια ἄλλη καὶ σίγουρα κάποια μέρα θὰ κρούσει καὶ τὴ δική μας θύρα.

'Κόρος λόγου πολέμιος ἀκοαῖς', προειδοποιεῖ ὁ Γρηγόριος.

Ἡ Θεολογία, ὡς διάκονος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωνίας, ὀφείλει νὰ ἀρθρώσει τὸ λόγο τῆς σὲ μία ἐποχὴ πὺν ὑπάρχει τάση θρησκευτικῆς καλύψεως καὶ δικαίωσεως συμπεριφορῶν καὶ θεωριῶν, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀντίθετες ὄχι μόνο στὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστικὴ καὶ πατερικὴ παράδοση, ἀλλὰ καὶ στὸν ἴδιο τὸν λόγο τοῦ Χριστοῦ καὶ στὸ Εὐαγγέλιό του.

Τις καινοφωνίες αὐτὲς στὴν Ἐκκλησία, ὁ Γρηγόριος τις ἀποδίδει σὲ 'θερμότητα χωρὶς λόγου, ἐπιστήμης ἄσχετον καὶ πίστεως πλοῦν ἀκυβέρνητον...'. Ὅταν ὑπάρχει ἀμάθεια, συνεχίζει ὁ ἴδιος πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, τὸ 'ἔκγονο αὐτῆς κακό' εἶναι τὸ θράσος: 'ἐπιλειπούσης γὰρ ἐπιστήμης καὶ λόγου, τὸ ἴσον εἰς κακίαν εὐρίσκονται... καὶ τοῦτό ἐστιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὁ διέσπασε μέλη' στὴν Ἐκκλησία.

Ἐπιτρέψτε μου, λοιπόν, ἐρχόμενο ἀπὸ τὸ Φανάρι νὰ θυμηθῶ ὅτι οἱ δύο ἐκ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν διετέλεσαν Ἀρχιεπίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῶ τὰ ἱερά λείψανα καὶ τῶν τριῶν εἶναι ἀποθησαυρισμένα στὸν Πατριαρχικὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, κατὰ ταῦτα, καὶ σύμφωνα μὲ ὅσα ἐξετέθησαν πιὸ πάνω, βαδίζει πιστὰ στὰ ἴχνη τῆς πατερικῆς παράδοσης καὶ στὸ θέμα τῆς ἀντιμετώπισης τοῦ 'ἄλλου', τοῦ διαφορετικοῦ, τοῦ ἑτέρου. Ὅποιαδήποτε καινοδιδασκαλία πὺν εἰσάγει διαιρέσεις καὶ διακρίσεις ἐντὸς τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας τὴν καταδίκασε καὶ τὴν καταδικάζει σὲ κάθε εὐκαιρία μὲ σαφὴ καὶ ἐπίσημο τρόπο.

Ἀρκεῖ νὰ θυμηθοῦμε:

α) τὸν Πατριάρχη Μητροφάνη Γ' (1565-1572, 1579-1580), ὁ ὁποῖος μὲ μιὰ αὐστηρὴ ἐγκύκλιο τὸ 1568 καταδίκασε καὶ ἀπειλήσε ἀκόμη καὶ μὲ ἀφορισμὸ κάθε Ὁρθόδοξο πὺ θὰ ἐπιδείκνυε ἄδικη συμπεριφορὰ σὲ ὅποιονδὴποτε, λόγω τοῦ θρησκευμάτος του².

καὶ

β) τὴν καταδίκη τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ τὸ ἔτος 1872 ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως³. Στὴ σύνοδο αὐτὴ ἐν μέσῳ δημιουργίας τῶν ἐθνικῶν κρατῶν στὴν Εὐρώπη ὁ ἐθνοφυλετισμὸς περιγράφεται ὡς 'φυλετικὴ διάκριση', 'ἐθνικὴ ἔρις καὶ ζήλος καὶ διχοστασία' καταδικαστέα, ὡς ἀντικεμένη 'τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσι'.

Ὁ ἄλλος δὲν εἶναι ἀπειλή, εἶναι πρόκληση καὶ πρόσκληση γιὰ ἀγάπη, αὐτοσυνειδησία, ἐπαναπροσδιορισμὸ, κοινωνία καὶ ἐπικοινωνία.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἶπε ὅτι Τὸ γὰρ 'ἄλλος', 'ἄλλος ἐγώ' καθίσταται. Ὁ σημερινὸς διάδοχός του, εἶπε κάτι ἀντίστοιχο:

"Γιὰ νὰ εἶμαι ὁ ἐαυτός μου, σὲ χρειάζομαι. Ἄν δὲν κοιταζόμεστε στὰ μάτια, δὲν εἴμαστε ἀληθινοὶ ἄνθρωποι"⁴.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος.

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν προσοχή σας.

---

² Βαρθολομαίου Ἀρχοντῶν, Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, "Συνάντηση μὲ τὸ μυστήριο. Μιὰ σύγχρονη ἀνάγνωση τῆς Ὁρθοδοξίας", Ἀθήνα, σ. 246.

³ "Ἀποκηρύττομεν κατακρίνοντες καὶ καταδικάζοντες τὸν φυλετισμὸν, τουτέστι τὰς φυλετικὰς διακρίσεις καὶ ἐθνικὰς ἔρεις καὶ ζήλους καὶ διχοστασίας ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ὡς ἀντικείμενον τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσι τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν": Ὁρος τῆς Συνόδου τοῦ 1872, "Πρακτικὰ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Βουλγαρικοῦ Ζητήματος συγκροτηθείσης ἐν ἔτει σωτηρίῳ αῶοβ', κατὰ μῆνα Αὐγούστου καὶ Σεπτέμβριον", Κωνσταντινούπολις, σ. 91.

⁴ "To be myself, I need you. If we do not look one another in the eye, we are not truly human". Olivier Clement, Conversations with Ecumenical Patriarch Bartholomew I, St. Vladimir's Seminary Press, New York 1997, σ. 68.